

Dimensies van het landschap

Verhalen over het Aamsveen

Het Aamsveen bevat niet alleen een schat aan bijzondere natuur, maar ook heel veel verhalen. Wolter Koning heeft zijn leven lang in en nabij het huidige Natura 2000-gebied geleefd én erin gewerkt als toezichthouder en jachtopziener. Schrijver en vrijwilliger Henk van Gerner spreekt hem in Glanerbrug, waar Koning al vele jaren van zijn pensioen geniet. Uit hun gesprek is deze 'levensloop van het Aamsveen' ontstaan.

Aflevering 1

Opgroeien in het Aamsveen

"le hoeft niet altijd met te proaten"

Wolter Koning zit vol verhalen, die hij graag wil delen. "Vooral de geschiedenis vind ik machtig mooi". Zo weet hij te vertellen dat er in het Aamsveen een slot moet hebben gestaan van een roofridder, die het gebied tussen Münster en Twente terroriseerde. Totdat het prins Maurits te gortig werd: het verhaal wil dat hij de ridder eigen- en hardhandig tot de orde heeft geroepen. Door het Aamsveen loopt een slenk, waar vroeger de slotgracht zou hebben gelopen. En het Lappenpad, dat in die tijd al bestond, zou één van de routes van de ridder zijn geweest. (zie voetnoot *)

Koning heeft in de loop der jaren veel zien veranderen in het Aamsveen. Het beheer is in de loop van zijn leven nogal eens veranderd. Daar was en is hij het lang niet altijd mee eens en dat houdt hij dan ook niet altijd voor zich. "le hoeft niet altijd met te proaten."

Wolter Koning is in 1934 geboren op een boerderij aan de rand van het Aamsveen. De familie Koning komt oorspronkelijk niet uit Twente: zijn grootvader komt uit Wolvega.

De familie Koning behoort tot een andere kerkelijke richting dan het overwegend katholieke Twente. De Konings worden daarom gezien als "zwartsokken". Het kost enige tijd voordat zij worden geaccepteerd.

Het is een bijzondere tijd in Twente in de eerste periode van de 20^e eeuw. Naast de bekende textielbaronnen, die veel bezittingen hebben op het Twentse platteland, is er ook een aantal welvarende boeren, die langs de Duitse grens wonen. Naast de inkomsten van de boerderij zijn er de lucratieve smokkelactiviteiten. Sommige boeren doen volgens Koning aan "landjepik". 's Nachts verplaatsen zij de afrastering, die het eigen land scheidt van gemeentegrond. De volgende ochtend hebben zij er weer een strook grond bij; de gaten waar de afrasteringspalen oorspronkelijk hebben gestaan, zijn nog te zien...

"Dan wordt ie gien burgemeester"

Koning is 6 jaar als de oorlog uitbreekt. De mensen die rond het Aamsveen wonen, komen de oorlogsjaren betrekkelijk rustig door, al gooien de geallieerden aan het eind van de oorlog nog een aantal bommen, omdat men er een kwartier van de Grüne Polizei vermoedt. Eén van de bommen valt in het Aamsveen. De lagere school waar Koning naar toe gaat, wordt in de oorlog gevorderd door de Duitsers. De kinderen kunnen dan boekjes ophalen bij de meester

thuis, om zelf uit te leren. Daar komt natuurlijk weinig van terecht. "Ie begriep wel: dan wordt ie gien burgemeester".

Het Aamsveen heeft te lijden onder de oorlogsjaren. Brandstof wordt schaars, dus gaan de mensen het gebied in om hout te kappen. Koning vertelt: "Vlak na de oorlog kon je helemaal over het veen kijken. Er was geen boom meer over: allemaal verbrand. Complete bomen werden met de fiets opgehaald. Daarvoor zetten ze een extra stuur op de fiets, zodat er twee steunpunten waren."

Na de oorlog gaat Koning nog een paar jaar naar school, maar als hij 14 is, wordt hij naar huis gehaald: er moet gewerkt worden op de boerderij. Dat is hard werken, zeker in de periode waarin zijn vader gevelde is door ziekte. Koning wordt er dan alleen op uit gestuurd met de paarden om het land te ploegen. Vier schepel was zo ongeveer het maximum wat je in een dag kon doen, maar dan was je wel aan het eind van je latijn.

Koning wordt uiteindelijk geen boer. De boerderij wordt verkocht, iets wat hem tot op de dag van vandaag spijt. Hij doet verschillend werk, o.a. in de bouw, om in de jaren '80 jachtopziener te worden voor Landschap Overijssel in het Aamsveen en andere gebieden. Daar krijgt hij het regelmatig aan de stok met stropers en vogelvangsters. De laatsten hebben netten van 24 meter, waarmee ze goudvinken en putters vangen voor de clandestiene handel. Maar het grootste deel overleeft het niet. "Min volk." De stropers gebruiken strikken. Daarom heeft Koning altijd een tangetje bij zich, waarmee hij de strikken doorknipt. Hoe de stropers daarover dachten, laat zich raden...

Henk van Gerner

Noot: het verhaal over de roofridder is een mythe: noch het bestaan van de ridder, noch het ingrijpen van prins Maurits is bewezen.*

Aflevering 2

De turfwinning in het Aamsveen

Wolter Koning is voor Landschap Overijssel toezichthouder en jachtopziener geweest in het Aamsveen en heeft zijn leven lang in en nabij het Aamsveen geleefd. Hij vertelt graag en veel over "zijn" Aamsveen" thuis in Glanerbrug, waar hij inmiddels alweer vele jaren van zijn pensioen geniet.

"Best spul"

Over de turfwinning in het Aamsveen weet Koning veel te vertellen. Elk jaar kochten de boeren 30 meter veen, aanvankelijk van textielindustriële Jannink en later van de staatsdomeinen. Deze 30 meter mogen 9 spit (turflengte) diep worden afgegraven. Daarmee zat je op ongeveer een meter. Bij elkaar leverde dit zo'n 30.000 turven op. De rijkere boeren zetten hun knechten in voor dit werk. Als er in de winter minder te doen was op de boerderij, was dit een goede manier om de arbeiders aan het werk te houden.

De turf was grotendeels voor eigen gebruik. Het was in het gebied rond het Aamsveen dan ook de hoofdbrandstof. Steenkool werd er nauwelijks gestookt. "We hadden elk jaar misschien een paar mud steenkool, maar dat stelde niet veel voor", weet Koning zich te herinneren.

De boeren die hun eigen turf staken, legden één of meer kluunplaatsen of kluunbedden aan. Het Aamsveen is het gebied bij uitstek van de kluunplaatsen. Ze hadden namen, bijv. Stroinksdel of Wagelaarsdel. Er zijn er ooit twaalf geweest, variërend in grootte. De kluunplaatsen waren met veldkeien bestraat. Hier werd natte veenbagger op gegooid. De bagger werd vermengd met pijpenstro ("dat groeide er genoeg"). Daarna begon het indikken en het aanstampen. Dat gebeurde met paarden (nog vroeger met ossen). Als laatste liepen er mensen overheen, met plankjes onder de klompen, om de boel plat te trappen. Als het geheel voldoende droog was werden er "baggerblokjes" van gestoken. Dat was "best spul". Na het steken van de blokjes werden ze naast het kluunbed opgestapeld om verder te drogen. Dat duurde bij goed weer nog ongeveer 3 maanden.

Volgens een mythe hadden de paarden ook planken onder de hoeven. Koning maakt korte metten met dit verhaal: "Grote onzin: dat kan helemaal niet."

In het midden van het kluunbed stond een paal. Daar werd het paard aan vast gemaakt. De paarden werden niet eenzijdig belast, zoals bij het scheepsjagen. Aan de paal in het midden zat een ketting en die was bevestigd aan een kluppel. Het paard kon op die manier normaal worden ingespannen. Om het paard rond te laten lopen, werd er een lange stok aan het bit gedaan. Daarmee werd het paard vooruit gedreven. Er zijn er nog maar weinig kluunplaatsen over en je herkent ze ook niet zo gemakkelijk: veel stenen zijn in de loop van de tijd weggehaald voor andere doeleinden.

De paarden werden ook wel ingezet in het veen, maar daar waren ze lang niet allemaal geschikt voor. Een eigenschap van hoogveen is dat het beweegt. Zenuwachtige paarden werden daar angstig van. Daardoor maakten ze verkeerde bewegingen, waardoor ze juist vast kwamen te zitten.

Na de turfwinning werd het Aamsveen niet ontgonnen. Volgens Koning heeft men dat wel geprobeerd, maar het lukte destijds niet om de afwatering goed voor elkaar te krijgen: het gebied bleef te nat. De afgegraven gronden bleven dus gewoon liggen als woeste grond. Aan de Duitse kant zijn er wel gedeeltes ontgonnen. Dit gebeurde door diepploegen. Alles, inclusief complete berken, werd onder de grond gewerkt. Hiervoor werden lieren ingezet, die door stoommachines werden aangedreven. Het gebulder van die machines was tot in Nederland te horen.

Henk van Gerner

Aflevering 3

Het Aamsveen als smokkelparadijs

Wolter Koning is voor Landschap Overijssel toezichthouder en jachtopziener geweest in het Aamsveen en heeft zijn leven lang in en nabij het Aamsveen geleefd. Hij vertelt graag en veel over "zijn" Aamsveen" thuis in Glanerbrug, waar hij inmiddels alweer vele jaren van zijn pensioen geniet.

"Zie bint er rieke met geworden"

Waar aan weerszijden van een landsgrens prijsverschillen bestaan, wordt gesmokkeld. Het Aamsveen vormde hiervoor een uitgelezen plek. De smokkelaars, mensen van de streek, kenden de paadjes in het veen, waardoor ze uit de vingers van de commiezen konden blijven. Op mijn vraag wat er zoal gesmokkeld werd, antwoordt Koning: "Wat niet?" Dat varieerde van koffie en tabak tot koeien en paarden. Daarbij werden natuurlijk allerlei slinkse methoden toegepast. Een populaire smoes was de kapotte afrastering. 's Nachts braken de koeien door de afrastering (daarbij een handje geholpen door de boer...) en de volgende dag waren ze de grens overgestoken met Duitsland. "Niet meer terug te vinden"... Bij paarden werden hoofd en staart aan elkaar vast gemaakt en zo stak een "treintje" de grens over.

Er waren ook tijden waarin de bestrijding van de smokkel niet erg fanatiek werd uitgevoerd. Het verhaal wil dat bij de bekende 6 dennen (tegenwoordig 5 eiken) op het Aamsveen een "winkeltje" stond, het winkeltje van Toon Hut. Toon verkocht er allerhande smokkelwaar. Ook elders in de grensstreek bestonden dergelijke "winkeltjes". Kennelijk werd dit gedoogd door de veldwachters en de commiezen. Koning sluit niet uit dat zij tot de klandizie behoorden, maar dat weet hij niet zeker: het is van voor zijn tijd. Hij is er wel zeker van dat alle boeren eraan meededen. "Ze bint er rieke met geworden."

Henk van Gerner

Aflevering 4

Flora en fauna in het Aamsveen

Wolter Koning is voor Landschap Overijssel toezichthouder en jachtopziener geweest in het Aamsveen en heeft zijn leven lang in en nabij het Aamsveen geleefd. Hij vertelt graag en veel over "zijn" Aamsveen" thuis in Glanerbrug, waar hij inmiddels alweer vele jaren van zijn pensioen geniet.

"Gagel jaagt de vlooi'n op de vlucht"

Voor de landbouw was het Aamsveen niet geschikt, maar alles wat bruikbaar was, werd er natuurlijk vandaan gehaald. Turf was het belangrijkste, maar ook sommige planten waren bruikbaar. Zo gebruikte men vroeger in de bedstedes strooien matrassen. Daarin zaten natuurlijk al gauw vlooiën. Om die te bestrijden werd gagel uit het veen gehaald. De geur van gagel joeg de vlooiën op de vlucht. Maar of daarmee de matrassen vlo-vrij werden...?

De bekende 6 dennen, in de oorlog nog een herkenningspunt voor de geallieerden, hebben de oorlog uiteindelijk niet overleefd. Ze zijn ten prooi gevallen aan de hakbijl en geëindigd in de kachel. De 5 eiken die nu op dezelfde plaats staan, zijn daar spontaan opgekomen. Koning zou het mooi vinden als de 6 dennen zouden terugkeren. Volgens hem stonden er in de ijstijd al dennen in het Aamsveen; ze horen bij het landschap. Het stoort hem dat overal waar andere bomen verdwijnen, eiken daarvoor terugkomen. Door deze ontwikkeling wordt de opmars van de eikenprocessierups in de hand gewerkt, is zijn overtuiging. Berken zijn er zijns inziens te veel. Een berk vraagt heel veel water. Als je het gebied nat wilt houden, en dat is het beleid, dan scheelt het al een heleboel als je een flink aantal berken kapt. Bij de doorgevoerde maatregelen, o.a. het ondieper maken van de Glanerbeek, zet hij zo zijn vraagtekens. Dat heeft hij ook al kenbaar gemaakt. Immers: "Ie hoeft niet altijd met te proaten"

Een gebied als het Aamsveen herbergt natuurlijk veel diersoorten. Een van de bekendste is de adder. Koning heeft ze verschillende keren "ontmoet". Hij heeft er zelfs een keer vijf bij elkaar gezien. Bang was hij er niet voor: "Adders zijn schichtig; uit zichzelf doen ze niks". Toch moest je er altijd op verdacht zijn dat je ze kon aantreffen. Ze zaten soms ook in de rogge. Slangen houden van warme plekken om hun eieren af te zetten. Bij broeiende mesthopen moest je dus extra voorzichtig zijn. Maar als "kind" van het Aamsveen wist je dat en hield je daar rekening mee.

Hiermee eindigt mijn bijdrage aan de landschapsbiografie van het Aamsveen, met dank aan Wolter Koning.

Henk van Gerner